

जिल्हा वार्षिक योजने अंतर्गत ० ते २५० हेक्टर सिंचन क्षमतेच्या लघु पाटबंधारे योजनांच्या बांधकाम व दुरुस्ती संदर्भात मार्गदर्शक सूचना.....

महाराष्ट्र शासन
मृद व जलसंधारण विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : लपायो-२०१८/प्र.क्र.१७७/जल-१
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : २० जुलै, २०१८.

प्रस्तावना :-

राज्यात जलसंधारण विभागामार्फत लघु पाटबंधारे योजनांची कामे जिल्हा वार्षिक योजनेमधून घेण्यात येतात. सन २०१८-१९ या आर्थिक वर्षापासून जिल्हा वार्षिक योजनेमध्ये ० ते २५० हे. क्षमतेच्या लघु पाटबंधारे बांधकामासोबतच दुरुस्तीच्या कामाचाही समावेश करण्यात आलेला आहे. शासन निर्णय क्रमांक जिवायो २०१६/प्र.क्र.२९३/जल १, दिनांक ५ ऑगस्ट, २०१७ नुसार लघु पाटबंधारे योजनांच्या बांधकामाबाबत मार्गदर्शक सुचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत.

० ते २५० हे. क्षमतेच्या लघु सिंचन तलाव, साठवण तलाव, गाव तलाव, पाझर तलाव, माती नाला बांध, सिमेंट नाला बांध, साठवण बंधारे, वळवणीचे बंधारे, उपसा सिंचन प्रकल्प इत्यादी जिल्हास्तरीय योजनांच्या बांधकामाबाबत सुधारीत व दुरुस्तीबाबत नव्याने मार्गदर्शक सुचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार खालील प्रमाणे शासन निर्णय निर्गमित करण्यात येत आहे.

शासन निर्णय :-

भाग A) नविन बांधकामासंदर्भात मार्गदर्शक सुचना :

१. ० ते २५० हेक्टर सिंचन क्षमतेच्या मर्यादेत लघु पाटबंधारे बांधकाम या लेखाशिर्षाखाली लघु सिंचन तलाव, साठवण तलाव, गाव तलाव, पाझर तलाव, माती नाला बांध, सिमेंट नाला बांध, साठवण बंधारे, वळवणीचे बंधारे, उपसा सिंचन प्रकल्प इत्यादी नविन बांधकामे घेता येतील.
२. नविन बांधकामासंदर्भात कामनिहाय प्रचलित शासन वेळोवेळी निश्चित करेल असे तांत्रिक व आर्थिक मापदंड लागू राहतील. परिच्छेद १ मध्ये नमुद केलेल्या विविध जलसंधारणाच्या कामाकरीता वेगवेगळे आर्थिक व तांत्रिक निकष निश्चित केलेले आहेत. नविन बांधकामे ही उपलब्ध निधीच्या तरतुदीनुसार व विहित कार्यपद्धती अवलंबून सक्षम प्राधिकार्याच्या प्रशासकिय मान्यतेने हाती घेण्यात यावीत.
३. बांधकामासंदर्भात शासन निर्णय क्रमांक जिवायो २०१६/प्र.क्र.२९३/जल-१ दि. ५ ऑगस्ट २०१७ नुसार मार्गदर्शक सुचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. त्यास अनुसरून कार्यवाही करण्यात यावी.

भाग B) दुरुस्ती संदर्भात मार्गदर्शक सुचना :-

१) पाझर तलाव / गाव तलाव / माती नाला बांध.

i) सांडवा पूर्णपणे वाहून जाणे, सांडव्याच्या बारची तुटफूट होणे, पाझर तलावाचे भिंत व सांडव्याचा बार या दरम्यान असलेली फ्लॅक वॉल (उभी भिंत) याची तुटफूट, सांडव्याच्या आतील बाजुने होणारे मोठे पाझर, सांडव्याच्या अधो भागात (Down Stream) पाण्याच्या आघाताने झालेले खोल खड्डे यासह सांडवा दुरुस्तीचे काम करण्यात यावे व अशी दुरुस्ती करताना राफ्ट फाऊंडेशन सारख्या तंत्राचा वापर करावा. सांडवा बार क्षतीग्रस्त झालेला असल्यास सांडवा बारची डागडुजी प्रचलित पध्दतीने करण्यात यावी. पाझर तलाव व सांडवा बार यामधील उभी (फ्लॅक वॉल) ची तुटफूट झालेली असल्यास प्रचलित पध्दतीने तुटफूट झालेले दगड (Masonry Work) किंवा संधानकाने बांधणी करुन फ्लॅक वॉल पूर्ववत करण्यात यावी.

ii) तलावाच्या आतील बाजुने जलरोधक खंदकातून (Cut Off Trench) मधून होणारे पाझर थांबविण्यासाठी (तलावमध्ये /लगत काळी माती उपलब्ध असल्यास) तलावाच्या आतील बाजूस (Up Stream) आवश्यक त्या खोलीचा चर घेऊन चरामध्ये पाझर तलावामध्ये उपलब्ध असलेली काळी माती भरण्यात यावी व त्यानंतर पाणी टाकून दबाई (Compaction) करण्यात यावीत. तलावालगत काळी माती उपलब्ध नसल्यास, अशा ठिकाणी काढण्यात आलेल्या चराच्या लांबी व ऊंची या आकारमानाची ५०० Micron जाडीची HDPE आयएसओ प्रमाणित Sheet टाकण्यात यावी व काढण्यात आलेली माती/ सॉफ्ट माती/ मुरुम/ (उपलब्ध असलेल्या) यांनी तो चर भरण्यात यावा. अशा प्रकारची HDPE Sheet टाकताना COT हा पूर्णतः जल अवरोध करण्याच्या अनुषंगाने HDPE Sheet ची ऊंची निश्चित करण्यात यावी.

iii) तलावाच्या भिंतीतून / बांधातून होणारे पाझर थांबविण्यासाठी तलावामध्ये / लगत काळी माती उपलब्ध असल्यास / भिंतीवर बांधावर ६० सें.मी. जाडीचा काळ्या मातीचा थर व ३० सें.मी. मुरमाचा थर देण्यात यावा व त्यानंतर योग्य ती दबाई करण्यात यावी. तदनंतर उपलब्ध असलेल्या दगडाचा वापर करुन, तसेच आवश्यक असल्यास अतिरिक्त दगड उपलब्ध करुन त्यावर शुष्क अश्मपटल (Dry Stone Pitching) करण्यात यावे. तसेच तलावामध्ये / लगत काळी माती उपलब्ध नसल्यास COT मध्ये टाकण्यात आलेल्या अशा प्रकारची HDPE Sheet भिंतीच्या वरील भागात सुध्दा टाकण्यात यावी. भिंतीवर/बांधावर ६० सें.मी. जाडीचा मुरुमाचा थर देण्यात यावा. तदनंतर उपलब्ध असलेल्या दगडाचा वापर करुन तसेच आवश्यक असल्यास अतिरिक्त दगड उपलब्ध करुन त्यावर शुष्क अश्मपटल (Dry Stone Pitching) करण्यात यावे. अशाप्रकारे HDPE Sheet ची ऊंची ही तलावापासून ३ मीटरच्या मर्यादेत ठेवण्यात यावी तसेच धरणाच्या उर्ध्व भागाच्या भिंतीस योग्य तो उतार ठेवावा व शुष्क अश्मपटल त्यावर स्थिर राहिल याची दक्षता घ्यावी.

iv) वरील (i) ते (iii) व्यतिरीक्त आवश्यक असलेल्या स्थापत्य दुरुस्ती स्थानिक परिस्थितीनुसार घेण्यात याव्यात.

२) सिमेंट नाला बांध / साठवण बंधारे स्थापत्य दुरुस्ती:-

i) सिमेंट बंधारा गळती प्रतिबंधक उपाययोजना करण्याकरीता सिमेंट बंधान्याच्या आतील बाजूस (Up Stream) २० सें.मी. जाडीच्या सिमेंटची पडदी घेण्यात यावी. यामध्ये ८ ते १२ एम.एम. जाडीचे स्टील वापरण्यात यावे. या पडदीचा पाया कठिण खडकामध्ये ३० सें.मी. खोलीपर्यंत गुंतावा म्हणून करण्यात यावा. अशा प्रकारची पडदी ही सिमेंट बंधान्याच्या भिंतीचा वरचा भाग (बार) पर्यंत घेण्यात यावी. सिमेंट बंधान्याच्या खालील बाजूस (Down Stream) मध्ये दगड निखळले असल्यास त्या दगडांची पुर्नबांधणी करण्यात यावी.

ii) सिमेंट बंधारा क्षतीग्रस्त झालेला असल्यास बंधान्याच्या बुडीत क्षेत्रातील माती भरावाच्या कामासाठी वापरण्यात यावी. भरावाच्या मजबूतीकरीता आवश्यक ती दबाई करण्यात यावी. अधोभागात भिंतीजवळ काही खड्डे पडले असतील तर ते सिमेंट काँक्रीटने आवश्यकतेनुसार Grouting / Pointing करून भरण्यात यावेत. सिमेंट बंधान्याच्या खालच्या बाजूने पाण्याच्या प्रवाहामुळे Water Cushion क्षतीग्रस्त झालेले असल्यास त्या ठिकाणी आवश्यकतेनुसार Pointing करण्यात यावे. बंधान्यातील पाणीसाठा वाढविण्यासाठी आवश्यकतेनुसार नाला खोलीकरण करण्यात यावे. या करीता मृद व जलसंधारण विभाग, शासन परिपत्रक क्र. संकिर्ण-२०१७/प्र.क्र. २४/जल-२० दि. ०४.०९.२०१७ नुसार कार्यवाही करण्यात यावी.

iii) वरील (i) ते (ii) व्यतिरीक्त आवश्यक असलेल्या स्थापत्य दुरुस्ती स्थानिक परिस्थितीनुसार घेण्यात याव्यात.

३) लघु सिंचन विभाग (जिल्हा परिषद) व (जलसंधारण विभाग) यांच्याकडे असलेल्या सिंचन तलाव /साठवण तलाव/माजी मालगुजारी तलाव यांची दुरुस्ती विभागाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या शासन निर्णय/शासन परिपत्रकामधील सुचनांप्रमाणे करावी.

४) ज्या लघु सिंचन तलाव, साठवण तलाव, माजी मालगुजारी तलाव, गाव तलाव, पाझर तलाव, माती नाला बांध, सिमेंट नाला बांध, साठवण बंधारे, वळवणीचे बंधारे, उपसा सिंचन प्रकल्प यांना १० वर्षे किंवा अधिक कालावधी झालेला आहे अशी बांधकामे दुरुस्तीसाठी पात्र राहतील. तथापि नैसर्गिक आपत्तीमुळे झालेल्या क्षती करीता १० वर्षांचा कालावधी जिल्हाधिकारी यांच्या मान्यतेने कमी करता येईल. एकदा दुरुस्त केलेली बांधकामे पुढील ५ वर्षे पुनः दुरुस्तीकरीता अनुज्ञेय असणार नाहीत.

५) एका कामाचे (घटकांचे) एकच अंदाजपत्रक उपचारनिहाय तयार करण्यात यावे. कामाचे तुकडे (भाग) करण्यात येवू नयेत.

६) दुरुस्ती करावयाच्या बांधकामाची/उपचाराची किंमत प्रचलित आर्थिक मापदंडाच्या २० टक्के मर्यादित असावी.

- ७) (i) लघु सिंचन विभाग (जिल्हा परिषद) व लघु सिंचन विभाग (जलसंधारण) यांच्या अंतर्गत दुरुस्ती करावयाच्या स्थापत्य बांधकाम /उपचाराची दुरुस्तीची किंमत प्रचलित आर्थिक मापदंडाच्या २० टक्के पेक्षा अधिक असल्यास अशा कामाच्या अंदाजपत्रकांना तांत्रिक मान्यता देण्यापुर्वी जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (जलसंधारण विभाग) व जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (जि.प) यांनी संयुक्तपणे स्थळ पाहणी करून निरीक्षण टिप्पणी काढून कामाच्या बाबी निश्चित करणे आवश्यक राहिल. या स्थळ निरीक्षण टिप्पणी मध्ये प्रचलित आर्थिक मापदंडाच्या २० टक्के पेक्षा कमी रक्कमेमध्ये ल.पा.योजनेची दुरुस्ती करणे शक्य नसल्याबाबतची सविस्तर कारणमिमांसा करणे आवश्यक राहिल.
- ii) तसेच मृद संधारण विभागा अंतर्गत असणाऱ्या कामाबाबत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी / जिल्हा मृद संधारण अधिकारी यांनी स्थळ पाहणी करून निरीक्षण टिप्पणी काढणे व दुरुस्तीच्या बाबी निश्चित करणे आवश्यक राहिल.
- iii) अनावश्यक कामे घेण्यात येऊ नयेत. अशी अनावश्यक कामे घेतल्याचे निदर्शनास आल्यास याबाबतची जबाबदारी स्थळ पाहणी करणा-या अधिका-यावर निश्चित करण्यात येईल.
- iv) अशा प्रकरणांमध्ये प्रशासकीय मान्यता देताना सक्षम प्राधिका-याने निरीक्षण टिप्पणी विचारात घेऊनच प्रशासकिय मान्यता देण्यात यावी.
- ८) दुरुस्तीची कामे ही उपलब्ध निधीच्या तरतूदीनुसार सक्षम प्राधिकाऱ्याची तांत्रिक व प्रशासकीय मान्यता घेवून हाती घेण्यात यावीत.
- ९) दुरुस्तीचे काम सुरु करण्यापुर्वी, काम सुरु असताना व काम पुर्ण झाल्यांनंतर छायाचित्रे (फोटो) घेण्यात यावेत व त्याचे Geotaging करण्यात यावे.

भाग ८) पाणी वापर संस्था स्थापन करणे व नियमित देखभाल करणे :-

१. ज्या ठिकाणी प्रत्यक्ष सिंचन होते आहे अशा सिंचन तलाव/साठवण तलाव/माजी मालगुजारी तलाव/उपसा सिंचन प्रकल्प इत्यादी प्रकल्पावर पाणी वापर संस्था मार्फत व्यवस्थापन करण्याबाबत कार्यवाही करावी. पाणी वापर संस्था स्थापन करणे व नियमित देखभाल करणे या संदर्भात ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग शासन निर्णय ३१ जुलै २००० नुसार सविस्तर सुचना दिलेल्या आहेत, त्यानुसार कार्यवाही करावी.

२. १०० हेक्टर पेक्षा कमी प्रत्यक्ष सिंचन क्षमता असलेल्या प्रकल्पावर पाणी वापर संस्था स्थापन करण्याकरीता प्रति पाणी वापर संस्था कमाल रु. २५,०००/- व १०० हेक्टर पेक्षा अधिक सिंचन क्षमता असलेल्या प्रकल्पावर पाणी वापर संस्था स्थापन करण्याकरीता प्रति पाणी वापर संस्था कमाल रु.५०,०००/- इतका खर्च अनुज्ञेय राहिल. हा निधी ग्रामसभा घेणे, बैठका आयोजित करणे, प्रस्ताव तयार

करुन नोंदणी प्रक्रीया पुर्ण करुन नोंदणी प्रमाणपत्र प्राप्त करुन घेणे, प्रशिक्षण आयोजित करणे, पाणी वापर संस्थेची क्षमता बांधणी करणे, पाणी वापर संस्थेच्या सदस्यांनी यशस्वी पाणी वापर संस्थाना भेटी देणे, संस्था हस्तांतरित करणे व संस्था किमान ३ वर्षे कार्यन्वयन करणे इत्यादी बाबी करीता अनुज्ञेय राहिल. पाणी वापर संस्था स्थापन करण्याबाबत आयुक्त (मृद व जलसंधारण) यांनी सविस्तर मार्गदर्शक सुचना निर्गमित कराव्यात.

३. प्रत्यक्ष सिंचन होणा-या प्रकल्पाच्या देखभालीकरीता पाणी वापर संस्था हस्तांतरण केल्यानंतर पुढील ३ वर्षापर्यंत ५० % निधी उपलब्ध करुन देण्यात यावा. उर्वरीत ५० % रक्कम पाणीपट्टी वसुली व लोकसहभागातून पाणीवापर संस्था/ग्रामपंचायतीने उभारावी उपरोक्त कालावधीनंतर पाणीवापर संस्था / ग्रामपंचायती यांनी स्वनिधीतून कामे करावीत.

४. नियमित देखभालीचे काम अर्धकुशल स्वरूपाचे असल्यामुळे ही कामे पाणी वापर संस्था/ ग्रामपंचायत मार्फत करण्यात यावीत. याकरीता प्रचलीत दरसुचीनुसार संबंधीत कनिष्ठ अभियंता / उपअभियंता यांनी अंदाजपत्रक तयार करुन त्यास सक्षम प्राधिका-याची तांत्रिक व प्रशासकिय मान्यता घ्यावी व त्यानुसार कार्यारंभ आदेश पाणी वापर संस्था / ग्रामपंचायतीस देण्यात यावे. काम पुर्ण झाल्यानंतर त्यांची मोजमाप पुस्तिकेमध्ये नोंदी घेऊन पाणीवापर संस्था / ग्रामपंचायतीला अनुज्ञेय रक्कम अदा करण्यात यावी.

५. ज्या ठिकाणी अप्रत्यक्ष सिंचन होते अशी गाव तलाव, पाझर तलाव, माती नाला बांध, सिमेंट बंधारे इत्यादी दुरुस्ती केल्यानंतर ग्रामपंचायतीकडे देखभालीकरीता हस्तांतरित करावी.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असुन, त्याचा सांकेतांक क्रमांक २०१८०७२६१७०५०४८४२६ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षात्कृत करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(दि. शा. प्रक्षाळे)

कार्यकारी अभियंता तथा अवर सचिव

महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा.राज्यपालयांचे सचिव, राजभवन, मलबारहिल, मंबई.
- २) मा.मुख्यमंत्री, यांचे अप्पर मुख्य सचिव.

- ३) मा.मंत्री (जलसंधारण) यांचे खाजगी सचिव.
- ४) मा.राज्यमंत्री (जलसंधारण) यांचे खाजगी सचिव.
- ५) मा.विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद/विधानसभा, विधानमंडळ सचिवालय, विधान भवन, मुंबई.
- ६) मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य.
- ७) सर्व मंत्रालयीन विभागांचे अप्पर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव.
- ८) सचिव (जलसंधारण) यांचे स्वीय सहाय्यक.
- ९) महालेखापाल-१ (लेखा व अनुज्ञेयता) (लेखा परिक्षण) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
- १०) आयुक्त, मृद व जलसंधारण, जल आयुक्तालय, औरंगाबाद.
- ११) संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, कृषि आयुक्तालय, पुणे.
- १२) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र जलसंधारण, महामंडळ, औरंगाबाद.
- १३) मुख्य अभियंता, लघु सिंचन (जलसंधारण), पुणे.
- १४) अधीक्षक अभियंता, लघु सिंचन (जलसंधारण) मंडळ, सर्व.
- १५) कार्यासन अधिकारी (जल-४), जलसंधारण विभाग मंत्रालय, मुंबई.
- १६) निवडनस्ती (जल-१).